

Третій етап: 1920-ті роки. У цей час домінувало бажання «українців-католиків» влитися до місцевого польського середовища. Під впливом ксьондзів вони вимагали відкриття для своїх дітей польських шкіл, культурно-освітніх закладів. Радянська влада, не бажаючи загострювати політичну ситуацію у прикордонних районах СРСР, на деякий час пішла віруючим назустріч. Зроблено це було передусім з тактичних мотивів.

Четвертий період: 1930-ті роки. Доба розгрому більшовицьким режимом РКЦ, що спричинило, між іншим, й фактичне зникнення «українців-католиків» — специфічної етноконфесійної групи, яка перебувала на межі польської та української етнопонаціональних спільнот.

Наталія Ставицька

Діяльність наукових установ ВУАН з дослідження єврейського населення в Україні (1920–1930 рр.)

В період визвольних змагань українського народу, в умовах матеріальної скрути, відсутності коштів на організацію та проведення досліджень провідними українськими вченими послідовно ставилися питання про створення наукових центрів, які б займалися питаннями вивчення національних меншин.

Належна увага вивченню та висвітленню питань дослідження історико-культурної спадщини єврейства України, впровадження згаданої тематики в наукові плани новоутвореної Української академії наук, створення відповідних наукових підрозділів, стало одним з першочергових завдань.

В пояснювальній записці про історико-філологічний відділ, доданої до Законопроектів про заснування Української академії наук від 14 листопада 1918 р. зверталася увага на необхідність заснування при кафедрі східної історії та філології (згодом кафедра арабо-іранської філології) Гебраїстичної кафедри, оскільки: «...Україна, оця черта єврейської осідлості», має

право вимагати, щоб її найвища наукова інституція була авторитетною і в науковому вирішенні справ, які торкаються жидівського народу, його історії, мови, віри, побуту»¹.

Окреслюючи коло завдань, вчені, очолені академіком А. Ю. Кримським, виступали за створення самостійної кафедри у складі Першого відділу Академії наук. Але через, як об'єктивні, так і суб'єктивні причини, ця пропозиція не пройшла. Як перший крок, було вирішено організувати Гебраїстичну історично-археографічну комісію — ГІАК. В різний час в офіційних документах комісія мала також назву Жидівська історично-археографічна комісія — ЖІАК в структурі Археографічної комісії академії наук. Проте, як з'ясувалося, остання й сама не мала ніяких умов для свого повноцінного функціонування. Тому, вже серед літа 1919 р., ГІАК відокремилася від Археографічної комісії та розпочала самостійну діяльність, яка багато в чому залежала від невеликої групи ентузіастів.

Обґрунтовуючи необхідність активізації роботи згаданої комісії, вчені-гебраїсти подали на розгляд Першого відділу УАН доповідну записку, в якій відзначали, що «...жиди мають на Україні багатовікову історію, доля їх тісно пов'язана з долею українського народу, жиди відігравали чималу роль в економічному й культурному житті України»². Вказувалося також на відсутність глибоко наукової історії єврейського населення в Україні.

На думку авторів проекту, Гебраїстична комісія мала б за мету узагальнити і систематизувати опубліковані праці про історію та культуру євреїв України, розпочати тематичні публікації документів, зібрати й сформувані власний науковий архів³.

Першим кроком ініціаторів створення Гебраїстичної комісії став всебічний аналіз української та російської історіографії щодо історичної долі єврейського народу. На основі цього був

¹ Історично-філологічний відділ Академії наук / Д. І. Багалій (гол. ред.), П. Зайцев (ред.). – К. 1919. – С. 12.

² Звідомлення Української Академії наук про діяльність в Києві до 1.01.1920 року. – К., 1920. – С. 11зв.

³ ЦДАВО України, ф. 166, оп.1, спр. 172, арк. 14 зв.

зроблений маловтішний висновок про відсутність фундаментальних праць подібної тематики, тенденційність у відображенні ряду проблем.

На жаль, реалізувати накреслені плани стосовно створення Гебраїстичної комісії на перших етапах функціонування Української академії наук так і не вдалося. Далося взяти те складне матеріальне становище, в якому перебувала академія з моменту свого заснування.

Домагаючись розв'язання поставлених завдань, київські гебраїсти Я. І. Ізраельсон, Б. З. Дінабург, І. В. Галант, А. М. Коган, заручившись підтримкою академіка Д. І. Багалія, провели весною 1919 р. перші засідання комісії. З протоколу їх засідання від 2 травня 1919 р. довідуємося про затвердження планів роботи, перелік наукових видань, кадрові зміни тощо⁴.

Важливо, що очолювати комісію погодився академік Д. І. Багалій, який мав неабиякий вплив в академічних колах. Не без клопотання відомого історика вдалося домогтися затвердження кошторису ГІАК, який передбачав такі основні витрати: на утримання особового складу — 11 млн. 928 тис. крб., науково-операційні видатки — 1 млн. 300 тис., господарчі видатки — 150 тис. крб. Всього комісії виділялося 11 млн. 388 тис. крб.⁵

Підтримку академіка Д. І. Багалія отримала ідея створення в рамках Гебраїстичної комісії Тимчасової комісії для виявлення і опрацювання документальних матеріалів з історії єврейства в Україні. Своєчасність утворення подібної інституції обумовлювалася зростаючою хвилею антисемітизму, численними єврейськими погромами, що призводили до непоправних втрат історико-культурної спадщини єврейського народу.

До складу Тимчасової комісії по збереженню пам'яток з історії євреїв в Україні, затвердженої на засіданні Першого відділу академії наук від 8 травня 1919 р. увійшли: академік Д. І. Багалій (голова), члени — І. В. Галант, академік А. Ю. Кримський, професори О. О. Глаголев, Б. З. Дінабург, А. М. Каган, В. Ф. Іваницький, Я. І. Ізраельсон, Г. Г. Попов, В. В. Рибинсь-

⁴ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 1, спр. 172, арк. 103 зв.

⁵ Там само, арк. 50.

кий⁶. Як видно, участь в роботі комісії брали не лише вчені-гебраїсти, а й інші відомі науковці з різних галузей знань.

Розгортанню діяльності комісії і відкритих у її складі тимчасових підрозділів значною мірою завадили окупація ряду регіонів України, в т.ч. міста Києва денікінською Добровольчею армією, а також, пов'язані з цим, численні єврейські погроми. Тому переважна більшість єврейських вчених була змушена залишити наукову працю і виїхати за кордон.

Своєрідні координаційні функції виконував лише І. В. Галант, який опікувався справами комісії, хоча штат постійних членів у відповідності з попередніми планами мав збільшитися з 4 до 9 осіб⁷.

Наступні спроби налагодити повноцінне функціонування Гебраїстичної комісії пов'язані з 1921 р. Тоді до роботи було залучено, окрім одного штатного працівника І. В. Галанта, ще трьох позаштатних наукових співробітників. Велику допомогу вченим-гебраїстам надавав новообраний голова комісії академік А. Ю. Кримський, що тримав в полі зору різноманітні напрямки її діяльності. Лише в серпні–грудні 1921 р. було проведено 7 засідань Гебраїстичної історично-археографічної комісії, на яких зацікавлено обговорювалися звіти наукових досліджень співробітників комісії, визначалися найбільш пріоритетні напрямки подальшої праці⁸.

Незважаючи на виняткові труднощі, відсутність необхідного числа наукових працівників, комісії вдалося в 1921 р. переглянути значну кількість джерел, перекласти їх російською чи українською мовами, скласти коротку картотеку відомостей про історію та культуру євреїв в Україні⁹.

Тому хотілося б заперечити С. Водотиці, який в праці «Традиції вивчення єврейської історії та культури в установах АН України і сучасність» твердить, що «...Жидівська історично-

⁶ Звідомлення Української Академії наук про діяльність в Києві до 1.01.1920 року. – К., 1920. – С. 85.

⁷ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 451, арк. 611.

⁸ Там само, арк. 611зв.

⁹ Водотика С.Г. Традиції вивчення єврейської історії та культури в установах академії наук України і сучасність // Пам'ятати заради життя. – К., 1993. – Арк. 110.

археографічна комісія відновила свою діяльність лише в 1924 році», що, як свідчать виявлені нами матеріали, не відповідало дійсності¹⁰.

Більше того, здійснюючи найбільш важливі дослідження в 1921 р., комісія в наступному році зуміла домогтися якісного поліпшення пошукової і науково-дослідної роботи.

Це пов'язано з суттєвим збільшенням асигнувань Академії наук в цілому¹¹. Додаткові асигнування виділялися і для Гебраїстичної комісії¹². Хоча, як видно з кошторису на перше півріччя 1922 р., практично не фінансувалися видатки на наукові відрядження, експедиції, підготовку спеціалістів, проведення з'їздів тощо¹³.

Важким випробуванням Гебраїстичної історико-археографічної комісії в 1922 р. стало велике скорочення штатів у Всеукраїнської академії наук. Відомо, що кількість штатних працівників, за розпорядженням директивних органів, скорочувалася з 606 осіб до 147¹⁴.

Навіть за таких несприятливих умовах, комісії вдалося зберегти штатну посаду керівника, а також залучити певне число позаштатних працівників. Пізніше, в 1923 р., кількість штатних працівників ГІАК дещо зросла. Окрім згаданого розпорядника І. В. Галанта, в її штаті постійно працювали Д. І. Вайнштейн, І. Якобсон, О. В. Прахов, Д. П. Бродський. Тісно співробітничав з комісією Б. С. Бутник-Сіверський¹⁵.

Разом з тим, загальні умови роботи через матеріальні нестатки продовжували залишатися важкими. Це, зокрема, змусило Гебраїстичну комісію обмежити наукову діяльність Києвом та сусідніми регіонами. До того ж комісія не мала змоги публікувати результати досліджень.

Відомо, що з 1919 по 1925 рр. працівниками комісії не було опубліковано жодної наукової праці. Лише в 1924–

¹⁰ *Водотика С.Г.* Традиції вивчення єврейської історії... – Арк. 110.

¹¹ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 451, арк. 586.

¹² Там само, арк. 372.

¹³ Там само, арк. 339.

¹⁴ ВУАН. Звідомлення за 1923 рік. (За 5 літ з 1918 до 1923). – К. 1923. – С. 4.

¹⁵ Там само. – С. 73.

1925 рр. вдалося видрукувати ряд оригінальних розвідок, присвячених досліджуваній тематиці. Так, І. В. Галант опублікував статті «Два ритуальних процеси», що вийшла окремим виданням і «Житомирський погром 1905 року», в редактованому акад. М. Грушевським збірнику «Україна»¹⁶.

Ситуація дещо змінилася у другій половині 1920-х ррр. *По-перше*, членам комісії, пощастило налагодити наукові зв'язки з провідними західноєвропейськими вченими (акад. С. Рейнак, проф. Ізр. Леві, І. Вейль), найбільш відомими науковими установами (Жидівський інститут в Берліні, Товариство жидівського студіювання в Парижі) та ін.¹⁷

По-друге, значною мірою розширилися можливості ГІАК в опрацюванні та копіюванні центральних та місцевих архівів. Штатні і позаштатні працівники фундаментально опрацювали фонди колишнього генерал-губернаторства, губернського правління, цензурного комітету та ін. На їх основі науковці підготували ряд змістовних доповідей, що висвітлювали маловідомі сторінки історії єврейства України¹⁸. Але, за браком коштів лише невелика частина була опублікована.

З погляду на це, виняткове значення мала публікація, починаючи з 1927 р., самостійних збірників наукових праць комісії в серії «Записок історико-філологічного відділу». В числі перших був виданий збірник статей, який містив ряд відомостей щодо ставлення царського уряду до єврейського населення, інші матеріали періоду XVIII–XIX століття. Головною метою згаданої збірки, як відзначав її редактор І. В. Галант, було «ознайомити з минулим жидівського народу українського та російського читача». По-друге, «просвітити ту частину жидівської людності на Україні, яка й досі відомості про історію жидів черпає з творів, написаних російською та українською мовами»¹⁹.

¹⁶ ВУАН. Збірник праць Єврейської історично-археографічної комісії. – К., 1928. – Ч. 1. – С. 9.

¹⁷ ВУАН. Звідомлення за 1926 рік. – К., 1927. – С. 15.

¹⁸ ВУАН. Записки історично-філологічного відділу. – К., 1926. – Кн. VII–VIII. – С. 604.

¹⁹ ВУАН. Збірник праць Єврейської історично-археографічної комісії. – К. 1928. – Ч. 1. – С. 2.

Характерно, що в другій половині 1920-х рр. діяльність Гебраїстичної комісії проходила паралельно з роботою науково-дослідної кафедри єврейської культури. Питання про утворення останньої поставало на порядок денний ще в 1925 р. Однак, остаточно було вирішене в наступному 1926 р.

Президія Укрнауки 6 березня 1926 р. на засіданні розглянула і обговорила питання про організацію науково-дослідної кафедри єврейської культури при Всеукраїнській академії наук. Прийнятою постановою визнавалося за необхідне «організувати з початку 1926/27 бюджетного року при Академії наук науково-дослідну кафедру єврейської культури з трьома секціями: філології, літератури та історії, єврейської культури і громадських течій». Одночасно Всеукраїнській академії наук спільно з Раднацменом при Наросвіті доручалося докласти всіх зусиль для залучення до роботи кафедри відповідних фахівців²⁰.

Не можна не погодитися з С. Водотикою, який, порівнюючи можливості комісії та науково-дослідної кафедри, надавав перевагу останній. *По-перше*, фінансував кафедру Народний комісаріат освіти.

По-друге, за своїм статусом кафедра була юридичною особою і мала можливість організувати секції з основних напрямків дослідницької роботи, філії, видавати власний часопис і, чи не найголовніше, кафедра мала аспірантуру.

По-третьє, організаційно, входячи до складу Всеукраїнської академії наук, і, підлягаючи їй в питаннях організації дослідницької роботи, кафедра адміністративно підпорядковувалася безпосередньо Укрголовнауці Наркомосу. Це створювало їй певну незалежність, навіть, автономію²¹.

До того ж діяльність Гебраїстичної комісії, яка орієнтувалася на академіка А. Ю. Кримського, залучала до роботи старих фахівців, мало піддавалася контролю з боку партійних та радянських органів, що викликало все більше незадоволення владних структур.

²⁰ ЦДАВО України, ф. 413, оп. 1, спр. 146, арк. 39.

²¹ Водотика С.Г. Вказ. праця. – С. 113.

Саму ідею створення кафедри підтримав Секретаріат Київського окрпарткому, який розглянув, пов'язані з цим, питання на засіданні 20 січня 1928 р. В прийнятій постанові зазначалося: «погодитися з пропозицією Оргрозподу та Агітпропу про висунення кандидатури товариша Й. І. Ліберберга на керівника кафедри єврейської культури при ВУАН.

... Не заперечувати проти офіційного відкриття кафедри 5 лютого ц.р.

... Вважати за потрібне використати політичне значення відкриття кафедри для встановлення нормальних і здорових взаємин між кафедрою і Всеукраїнською академією наук, ліквідації негативних моментів попередньої діяльності так званої Гебраїстичної комісії, а також для зміцнення зв'язку української і єврейської наукової роботи.

... Визначити, що виселення кафедри з приміщення на вулиці Пушкіна 41 можливе лише в разі згоди її на це та надання для її роботи більш підходящого приміщення»²².

Наведений документ яскраво свідчить про наявність суттєвих неточностей, що мають місце в працях останніх років. Зокрема, було б невірним розпочинати історію створення кафедри єврейської культури з 1926 р., коли, пов'язані з нею, документи лише розглядалися у вищих органах державної влади та державного управління України. Офіційним терміном заснування кафедри, на основі документальних матеріалів, можна вважати лютий 1928 р.

Це підтверджував також витяг з протоколу засідання Президії Всеукраїнського Центрального Виконавчого комітету від 10 квітня 1928 р. Народному комісаріату освіти доручалося забезпечити поширення і поглиблення роботи кафедри єврейської культури, передбачивши виділення додаткових відповідних коштів на організацію науково-дослідних екскурсій, вивчення економіки, мови, літератури, історії, побуту, етнографії, культури і мистецтва національних меншин взагалі, в т.ч. єврейського населення²³.

²² ДАКО, ф. 112, оп. 1, спр. 8667, арк. 5.

²³ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 8643, арк. 165 зв.

При підтримці Народного комісаріату освіти та керівництва Всеукраїнської академії наук кафедри єврейської культури, очолюваній проф. Й. І. Лібербергом, вдалося оперативно розгорнути діяльність.

Вона складалася з таких основних секцій: історичної — керівник проф. Й. І. Ліберберг, філологічної — керівник проф. Н. Й. Штіф, літературної — керівник Н. Ойслендер та соціально-економічної. Останню секцію протягом тривалого часу належним чином укомплектувати так і не вдалося. Крім згаданих, діяла педологічна секція в м. Одесі²⁴.

Кафедра у відповідності з затвердженими планами, студіювала проблеми історії, мови, літератури єврейського населення України, координувала роботу Всеукраїнського музею єврейської культури ім. Менделя Мойхер-Сфорім (м. Одеса), Київської центральної єврейської бібліотеки, Історичного товариства при Єврейському секторі Одеського інституту народної освіти та ін.²⁵

За підрахунками Кабінету єврейської культури, кафедрою в перші роки діяльності підготовлено до друку і видано «Записки» обсягом 35 друкованих аркушів, 17 чисел журналу «Ді ідіше шпрах» («Єврейська мова»), що потім отримав назву «Афн шпрах фронт» («На фронті мови»)²⁶.

Важливим напрямком діяльності кафедри стала підготовка фахівців з єврезнавства. Кадровою основою для підготовки науковців були випускники єврейських відділень інститутів народної освіти, члени єврейських культурно-освітніх товариств, які отримували рекомендації до вступу в аспірантуру²⁷.

Чимало зусиль доклали співробітники кафедри для створення бібліотеки з історії та культури єврейського народу. За їх поданням Народний комісаріат освіти України звернувся до всіх округових інспекцій народної освіти 18 квітня 1929 р. з обіжником такого змісту: «В вашій округовій бібліотеці є єврейський відділ з певною кількістю книжок з гебрайською

²⁴ Звіт про діяльність Одеського наукового товариства при ВУАН за 1928/29 р. — Одеса, 1930. — С. 5.

²⁵ Наукові установи та організації УСРР. — Х., 1930. — С. 278.

²⁶ Поточний архів Кабінету єврейської культури Інституту політології та національних відносин Національної академії наук України. — С. 2.

²⁷ *Водотика С.Г.* Вказ. праця. — С.114.

мовою, або єврейських книжок, що для масового читача не потрібні. Ці книжки, що заборонила Політосвіта для масового читача, а також стара єврейська преса та журнали, мають велику наукову цінність для дослідної роботи єврейських національних інституцій. Просимо пересилати всю вищеназвану літературу кафедрі єврейської культури при Академії наук»²⁸.

Аналогічне доручення давалося всім округовим музеям, вищим учбовим закладам тощо. Рекомендувалося також вилучати літературу, яка має важливе товариства при ВУАН за 1928/29 р. — наукове значення з синагог, єврейських релігійних установ²⁹.

Тісно взаємодіяла кафедра єврейської культури з Всенародною бібліотекою України, у складі якої в 1928 р., за рішенням Президії Всеукраїнської академії наук, організувався Єврейський відділ (проіснував до 1940 р.). В цьому унікальному книгозборі концентрувалася вся література єврейською мовою, включно періодична, іншомовна література, присвячена історії євреїв. У 1939 р. відділ налічував 250,6 тис. одиниць зберігання.

Не меншу цінність являла собою і бібліотека з єврейознавства, що нараховувала 20 тисяч томів, утворена безпосередньо при кафедрі³⁰. Таким чином, вдалося врятувати чимало унікальних екземплярів літератури. На жаль, пізніше результати роботи ентузіастів були майже повністю зведені нанівець.

Плідна діяльність кафедри єврейської культури, зацікавлене ставлення з боку національних і культурних установ, вищих навчальних закладів повністю переконали в необхідності утворення на основі кафедри та Гебраїстичної комісії Інституту єврейської культури. На цьому, зокрема, наполягала Центральна комісія у справах національних меншин при Всеукраїнському Центральному Виконавчому комітеті, яка вважала подібну реорганізацію не лише бажаною, а й вкрай необхідною.

Інститут єврейської культури (ІЄК) був створений 1 вересня 1929 р. Незабаром, 22 жовтня 1929 р. його керівник професор Й. І. Ліберберг вже доповідав про подальшу програму роботи,

²⁸ Бюлетень народного комісаріату освіти України. – 1929. – № 17. – С. 16.

²⁹ Там само. – № 44 – С. 14.

³⁰ *Водотика С.Г.* Вказ. праця. – С. 114–115.

яка мала розгортатися в таких напрямках: філологія, літературознавство, етнографія та археографія³¹. На перспективу планувалося видати українською мовою збірник, присвячений досягненням єврейської науки та провести ряд наукових експедицій філологічного, історичного та етнографічного спрямування³².

Схваливши основні пропозиції директора Інституту єврейської культури, керівництво Всеукраїнської академії наук одночасно доручило йому ознайомитись з матеріалами ліквідованої Гебраїстичної комісії, підготувати до видання другий том її наукових праць³³.

Історія ліквідації Гебраїстичної історично-археографічної комісії ще потребує докладного вивчення. Так не зрозумілі та поспішність, з якою була ліквідована сама комісія, відлучення від активної наукової роботи керівника комісії І. В. Галанта, якому, лише за клопотанням академіка В. М. Перетца, була запропонована тимчасова посада співробітника Комісії давнього українського письменства. Складається враження, що подібне становище обумовлювалося не стільки науковими інтересами, скільки ідеологічними міркуваннями та суб'єктивними факторами³⁴.

Однак, навіть це не применшує значення самого факту створення Інституту єврейської культури.

Інститут мав шість основних відділів (історичний, філологічний, літературний, соціально-економічний та педагогічний), аспірантуру, а також ряд допоміжних установ: Центральний архів єврейської преси, Єврейську наукову бібліотеку з бібліографічним центром, Музей єврейської сучасності та три кабінети: педагогічний, діалектологічний та музичний³⁵.

Така структура відкривала широкі можливості для комплексних досліджень історії та культури єврейського народу в Україні.

В листопаді 1929 р. Президія Укрнауки розглянула питання кадрового забезпечення Інституту єврейської культури. Так,

³¹ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 358, арк. 22.

³² Архів Президії Національної академії наук України, ф. 1, оп. 1, спр. 33, арк. 107.

³³ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 358, арк. 22.

³⁴ Там само, арк. 44.

згідно розпорядженням заступника начальника главку К. Коники були затверджені керівник філологічної секції проф. Н. Штіф, керівник літературної секції проф. Н. Ойслендер, керівник етнографічної секції проф. Н. Віннер. Науковими співробітниками згаданих секцій рекомендували Дюбін, Юдицький, Хінчин, Горохов, Герштейн, Яхінсон, Береговський. Були також заміщені, за погодженням з Укрнаукою, посади завідуючого бібліотекою, завідуючого архівом та інші науково-допоміжні та технічні працівники³⁶.

Підтримуючи починання вчених в питаннях дослідження історії та культури єврейського народу, велику допомогу Інституту надавала Президія Київського окрвиконкому. Окрім виділення приміщення, розв'язання питань матеріально-технічного забезпечення роботи, вона виділила навоутвореному науковому закладу пільгові кредити на суму 10 тис. крб.³⁷

Не відчував особливих труднощів Інститут єврейської культури і в питаннях фінансування науково-дослідницької діяльності з боку Всеукраїнської академії наук. Наприклад, в 1929/30 бюджетному році йому виділялися значні, в порівнянні з іншими науково-дослідними установами, кошти, в т.ч. по фонду заробітної плати — 58600 крб., статті господарсько-оперативні витрати — 10751 крб., капітальний ремонт приміщення — 15000 крб., наукове устаткування — 35500 крб., науково-операційні — 25600 крб., друк — 30000 крб., наукові відрядження — 6500 крб. Всього Інституту виділялося 184991 крб.³⁸

Подібна увага давала вагомі результати. Як свідчить доктор історичних наук Л. Євселевський, якщо у 1927/28 рр. за участю Інституту було видано науково-популярної та іншої літератури загальним обсягом 866 друк. арк., то в 1928/29 рр. — 1441 друк. арк. Значно зросло видавництво єврейської художньої, дитячої та навчально-методичної літератури³⁹.

³⁵ *Водотика С.Г.* Вказ. праця. — С. 116.

³⁶ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 12, спр. 437, арк. 7.

³⁷ ДАКО, ф. 112, оп. 1, спр. 5881, арк. 10.

³⁸ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 652, арк. 301 зв.

³⁹ *Євселевський Л.І.* До історії Інституту єврейської культури // *Культура України: історія і сучасність: Тези Респуб. наук.-теорет. конф. — Х., 1992.* — С. 31

Діяльність Інституту єврейської культури отримала позитивну оцінку наукових і громадських кіл, як в Україні, так і далеко за її межами. Не випадково, Секретаріат Всеукраїнського Центрального Виконавчого комітету, заслухавши на засіданні 10 травня 1930 р. доповідь інструктора Центрального Виконавчого комітету Союзу Радянських соціалістичних республік Шишканова «Про обстеження роботи серед національних меншин в Україні» відзначив, як один з найважливіших чинників в національно-культурному будівництві, утворення і функціонування Інституту єврейської культури⁴⁰.

Таким чином, як свідчать наведені нами документи, в 1920–1930-х рр. помітне місце в планах наукових досліджень Всеукраїнської академії наук займало вивчення історичної та культурної спадщини єврейського народу. Цьому сприяло і створення відповідних підрозділів в системі академії наук, і реальна допомога та підтримка з боку вищих органів державної влади та державного управління України, Народного комісаріату освіти, місцевих владних структур.

⁴⁰ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 8643, арк. 66.

Тетяна Григор'єва

**Використання міфічних організацій як мотив
проведення політичних репресій під час
масової колективізації в 1930–1931 рр.
(на прикладі «Трудової селянської партії»)**

Історіографія політичних репресій в Україні нараховує нині декілька тисячі праць. Однак, інтерес до вивчення політичних та соціально-економічних умов здійснення державного терору не згасає¹.

¹ Політичні репресії в Україні (1917–1980-ті рр.). Бібліографічний покажчик // Авт. вступ. статей: С. Білокін, Р. Поджур, О. Рубльов. – К.: Житомир, 2007. – 456 с.; Політичний терор і тероризм в Україні. XIX–XX ст. Історичні нариси. – К., 2002.